

Oficiální diskurz Íránu ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu

MIROSLAV KALOUS

Iran's official discourse regarding the Israeli-Palestinian conflict

Abstract: Using the method of discourse analysis, the article aims to reveal the most important identities of the actors of the Israeli-Palestinian conflict as viewed by the official foreign policy discourse of Iran. It begins by locating the study in the constructivist universe and describing it as critical-constructivist. The analysis itself stresses the representation of basic differences in the character of the actors (the people vs. the regime) and then continues with interpreting the following identities: Palestinians as the peaceful and authentic inhabitants of Palestine, whose development has been blocked; and Israel as a brutal and illegitimate regime with an essential, non-changeable nature. The study argues that understanding how these spatial, temporal and ethical identities are shaped allows us to understand Iranian policy towards the conflict. Therefore the second part of the analysis shows the Iranian policy in the light of the identities elaborated in the previous part.

Key words: Iran, Israeli-Palestinian conflict, official discourse, foreign policy, discourse analysis, critical constructivism.

Izraelsko-palestinský konflikt, jenž slouží jako referenční bod této práce, měl, má a přinejmenším ve střednědobém horizontu bude mít výrazný vliv na politický vývoj nejen v regionu Blízkého východu, vliv přesahující přímé účastníky konfliktu. To, jaký postoj k událostem zaujali ostatní aktéři v regionu a nejsilnější státy mezinárodního systému, často znatelně ovlivnilo vztahy mezi nimi a tím pádem i aktuální a budoucí politickou konfiguraci na Blízkém východě. Výzkumné otázky spojené s tímto konfliktem tak mají ve výzkumu mezinárodních vztahů své místo, byť by se význam konfliktu neměl v komplexnější analýze dění v regionu přeceňovat.

Tato studie představuje diskurzivní analýzu. Zkoumaný diskurzivní terén nenajdeme však tam, kde leží *terra sancta*, nýbrž o více než 1000 kilometrů směrem na východ: v Íránu. Írán představuje důležitého aktéra v oblasti Blízkého východu, zejména v jeho východní části (Mašriku). Íránský vliv na konflikt znásobuje spolupráce s Hamásem a nepřítelství s Izraelem. Analýza pracuje s oficiálním diskurzem islámské republiky – specificky s diskurzem, jenž se vztahuje k izraelsko-palestinskému konfliktu (dále jen jako diskurz, oficiální diskurz Íránu nebo izraelsko-palestinský diskurz). Kritérium času omezuje výzkum na období od vypuknutí druhé palestinské *intifády* (povstání) v říjnu 2000 do poloviny roku 2009. Práce na základě čtení textů čelných představitelů Íránu hledá v diskurzu nejdůležitější identity aktérů konfliktu, zkoumá jejich vzájemný vztah a následně analyzuje pro-

pojení těchto identit s íránskou zahraniční politikou ve vztahu ke konfliktu. Následující pasáž tohoto úvodu představuje obecné teoretické charakteristiky práce tak, aby čtenář snáze pochopil cíle a možnosti analýzy.

Z pohledu obecných kategorií výzkumu se jedná o výzkum konstruktivistický, interpretativní a kritický. Jako pro každý výzkum vytvořený v rámci konstruktivistického paradigmatu je i pro tento výzkum nejdůležitější význam, který aktéři přisuzují událostem, jevům, dalším aktérům a jejich jednání (*Windová, 2005, s. 266, 275–284*). Role odrazového můstku, která je při zkoumání mezinárodní politiky významu přisouzena, se projevuje zejména na konceptualizaci identit. Ty nejsou pojímány jako objektivně zjistitelné. Identity státu v pojetí této práce vznikají v diskurzu vrcholných představitelů státu (kteří však žijí v určité společnosti, která vytváření identit státu ovlivňuje tím, jaké reprezentace ne/mohou dávat v daném kontextu smysl). Zahraniční politika je tedy chápána jako diskurzivní praktika. Tím je řečeno, že konkrétní politika odvisí od toho, jak aktéři rozumějí okolnímu světu, přitom zkušenost s okolím je zakusitelná pouze skrze jeho reprezentace. Identita pak vystihuje klíčové reprezentace, od nichž se další odvozují. Samotný výkon zahraniční politiky je diskurzivním aktem a aktuální podobu diskurzu ovlivňuje.

Identita není tedy konceptualizována jako pozitivistická proměnná v kauzálním smyslu. V klasickém rozdělení Martina Hollise a Stevena Smitha na výzkum vysvětlující a výzkum usilující o porozumění se tato studie hlásí ke druhému přístupu (*Hollis – Smith, 2000*). Interpretativní charakter výzkumu je možné vyložit na základě odlišnosti odpovědí na otázky „proč?“ a „jak je možné, že...?“ Vysvětlující výzkum, odhalující na základě práce s proměnnými kauzální vztahy, si obvykle klade první druh otázek. Naopak s konstruktivismem se pojí spíše typ druhý. Studie se snaží ukázat, jaké byly v rámci diskurzu produkovány identity hlavních aktérů konfliktu. Analytický aparát, který umožňuje hlubší vhled do diskurzu, pracuje s rozdělením identit na prostorové, časové a etické. Především podoba etických identit a jejich vztah ke zbylým typům identit by měla umožnit pochopit jednání Íránu (například jak bylo možné, že se Írán jednoznačně postavil na stranu Palestinců) a také umožnit pochopit, proč určité jednání možné nebylo (například proč Írán nemohl vyjádřit pochopení důvodů izraelských ofenzivních operací).

Nyní by měly být jasnější kritické atributy této práce. Výzkumný program kritického konstruktivismu a poststrukturalismu řeší otázky konstitutivního významu reprezentací identity pro formulování zahraniční politiky (*Hansen, 2006, s. 5*). Problematizuje tak chápání určité politiky jako „logické“ nebo „samozřejmé“, určitých zájmů státu jako „racionálních“. Využitím těchto teoretických přístupů se staví tato studie do přímého protikladu zejména k analýzám íránské zahraniční politiky, vycházejícím z realismu (viz například *Ehteshami – Hinnebusch /eds./, 1997*). V konkrétním případě Íránu a izraelsko-palestinského konfliktu problematizuje běžné vysvětlení vyhrocených výroků představitelů státu jako racionálního kalkulu (například *Delpach, 2007, s. 1–5*). Pojetí zahraniční politiky jako diskurzivní praktiky zároveň oponuje přímočarým kulturalistickým vysvětlením, která zahraniční politiku vysvětlují skrze objektivně existující národní nebo civilizační identity, jež jsou chápány jako od materiálních projevů zahraniční politiky separované nezávislé proměnné. Nejznámějším příkladem tohoto směru je známá Huntingtonova práce (*Huntington, 1997; přehled podobné literatury viz Halliday, 2005, s. 30–35*). Írán se jeví jako dobrý případ pro využití alternativní teorie už proto, že racionalistické i kulturalistické přístupy si lámou zuby o zásadní skutečnost islámské revoluce v Íránu v roce 1979.¹

Kritická ambice práce je však zároveň značně omezena tím, jak je výzkum navržen. Stať zkoumá podobu prostorových, časových a etických prvků identity a to, jak interagují a jak souvisejí se zahraniční politikou státu – avšak v poměrně krátkém období. Nezkoumá proto (stopováním konceptuální historie identit a podobně), jak došlo k vítězství těchto dominantních identit v rámci delšího a širšího vývoje mocenských vztahů (chápaného jako výsledek diskurzivních praktik).

Struktura práce vypadá následovně: První kapitola představuje teoretický a metodologický aparát. Nejprve zasazuje studii do konstruktivistického paradigmatu (sociální teorie), poté přesněji identifikuje její místo v tomto poli (na místě kritického konstruktivismu, představeného v protikladu ke konvečnímu). Následuje konceptualizace klíčového analytického nástroje – identity. První kapitolu poté uzavírá metodologická část, představující metodu analýzy diskurzu a návrh empirické případové studie. Případové studii je věnována druhá kapitola. Ta v první části popisuje vnější stabilitu izraelsko-palestinského diskurzu, zbylých šest částí druhé kapitoly metodou diskurzivní analýzy interpretuje nejdůležitější identity aktérů izraelsko-palestinského konfliktu, v jejichž světle je poté analyzována zahraniční politika Íránu.

TEORIE A METODOLOGIE

Konstruktivistické paradigma

Konstruktivismus není v oboru mezinárodních vztahů (dále jen MV) jednoznačný pojem. Je možné říci, že základní rozlišení mezi různými pojetími vychází z úrovně abstrakce, na níž o konstruktivismu přemýšlíme (*Finnemore – Sikkink, 2001, s. 392–393*). Spojujícím elementem všech „konstruktivismů“ je chápání sociálního světa jako světa, jehož utváření a fungování nejvíce ovlivňují intersubjektivně utvářené významy. Odtud vyvěrá potřeba zasadit a zpracovávat při výzkumu získaná data s ohledem na kontext, z něž byla vyjmuta (*Hopf, 1998, s. 182*).

Upření pozornosti na význam – ideovou složku světa – neznamená popření existence světa materiálního (*například Adler, 1997, s. 319–323*). Pouze je idejím přiřknuta role konstitutivní součásti reality a tento krok bylo možné chápat v době nástupu konstruktivismu jako „posílení ontologické důležitosti“ idejí v MV (*Barša – Císař, 2008, s. 299*). Ideje se domáhají výlučného postavení nikoli v rovině ontologické, nýbrž epistemologické: svět není tvořen pouze idejemi, avšak pouze skrze ideje je možné svět poznávat (*Barša – Císař, 2008, s. 304*).

Nejabstraktnější pohled na konstruktivismus nabízí Nicholas Onuf. Ten shledává veškerou práci v sociálních vědách jako zasazenou do jednoho ze tří paradigmat („*superparadigmat*“) a konstruktivismus je jedním z nich (*Windová, 2005*). Liší se od zbylých dvou zohledňováním problému aktéra a struktury, avšak nejen to: konstruktivistické paradigma nevěří v možnost lidského jednání v presociálním prostoru. Lidé svým jednáním vytvářejí struktury a ty zase ovlivňují jednání lidí, to vše prostřednictvím významu, který lidské jednání a společenská pravidla nesou. Jde o začarovaný kruh, z něž není vysvobození: aktér i struktura jsou v sociálním světě vždy přítomné.

Blízko k Onufovu superparadigmatu, avšak o kus dál na cestě ke konkrétnímu stojí konstruktivismus jako sociální teorie, rozpracovaný řadou autorů (*srovnej Jackson, 2007; Wendt, 1999, s. 47–190*). Sociální teorie přichází s určitými tvrzeními o „povaze sociálního života a změny v něm“ (*Finnemore – Sikkink, 2001, s. 393*), hovoří o vztazích mezi aktéry a strukturami. Poskytuje tak rámec pro uvažování o sociálním světě, avšak sama o sobě nehovoří o jeho obsahu, ten musí být v analýze dodatečně definován (*Finnemore – Sikkink, 2001*).

Dále je možné hovořit o konstruktivismu jako o věcné teorii mezinárodní politiky, která je věcná proto, že již pracuje s určitou představou, jací ve společenském světě operují aktéři a jaký je obsah struktur (*srovnej Hynek, 2006, s. 136; Weldes, 2003, s. 5–6*). Nejvýraznějším příkladem věcné konstruktivistické teorie mezinárodní politiky je *Social Theory of International Politics* Alexandera Wendta (*Wendt, 1999*).

Kritický konstruktivismus

Pro bližší přiblížení teoretického zázemí studie je dále možné využít některou z typologií konstruktivismu. Nejrelevantnější je pro účely této stati rozlišení na konstruktivis-

mus konvenční a kritický, přičemž druhý má blíže ke kritické sociální teorii (vyloženo dle Hopf, 1998, s. 172, 181–185). Snahy konvenčního konstruktivismu směřují k vytvoření k racionalistickým přístupům alternativní věcné teorie mezinárodních vztahů. Konvenční i kritický, oba typy stojí ve vztahu k hlavnímu proudu teorií MV na stejné straně. Řečeno slovy Yosifa Lapida, oproti těmto teoriím, které charakterizují adjektiva jako „fixní, přirozený, jednotný, stabilní, esencialistický“, se s konstruktivismem pojí slova jako „vznikající, konstruovaný, zpochybňovaný, interaktivní a procesní“ (Yosif Lapid, citováno dle Hopf, 1998, s. 181–182).

Oba typy spojuje snaha o „denaturalizaci“ sociálního světa, snaha ukázat, že instituce, praktiky a identity jsou sociálními konstrukcemi a jako takové jsou produktem lidské činnosti (Hopf, 1998, s. 182). Bod rozštěpu lze najít v názoru na možnost postulovat ve výzkumu tvrzení, která lze objektivně testovat nebo hodnotit (Hynek, 2006, s. 139). Konvenční konstruktivismus je – ač nijak silně – fundacionální, kritický konstruktivismus nikoli. První vidí možnost specifikovat soubor podmínek, za nichž lze očekávat, že objevíme tu či onu identitu. Naopak podle Davida Campbella, zástupce druhého typu, žádná identita nemůže být považována za fixní nebo konečnou a musí být kriticky dekonstruována co nejdříve od chvíle, kdy nabude významu (Hopf, 1998, s. 183). Konvenčním konstruktivistům jde o odhalení identit a s nimi spojených sociálních praktik a poté o vysvětlení, jak tyto identity implikují určité jednání. Kritičtí konstruktivisté nechťejí pouze odhalit důsledky určité identity, ale také nahlédnout, jak začala být všeobecně přijímána určitá verze „naturalizované pravdy“ (Hopf, 1998). Konvenční konstruktivisté chápou identity jako možné příčiny určitého jednání, kritičtí konstruktivisté chtějí vyvrátit mýty spojené s utvářením a ustálením těchto identit (Hopf, 1998, s. 184).

Ve známé tezi Emanuela Adlera stojí, že konstruktivismus je možné lokalizovat vprostřed cesty mezi racionalismem a interpretativními přístupy, zejména poststrukturalismem. Kritičtí konstruktivisté se však blíží poststrukturalismu a vlastně se tak (jako minorita) vymezují vůči konstruktivistickému hlavnímu proudu. Jak ukazuje Maja Zehfussová, přes debatu o „středové pozici“ se většina konstruktivistické práce blíží racionalismu (Zehfuss, 2002, s. 2–9) a je tomu tak proto, že oba proudy rámcově sdílejí představy (epistemologické pozice) o úloze kauzálního vysvětlení ve společenskovědním výzkumu (Hansen, 2006, s. 9–11).

Není to případ této stati, která se blíží poststrukturalismu podstatně více než racionalismu. Přístup kritického konstruktivismu čerpá z konstruktivistické sociální teorie, avšak nevytváří věcnou teorii MV (nepřichází s představou o obsahu struktur a praktik činitelů). Namísto toho se snaží kriticky nahlédnout vytváření a ustavování identit a zájmů.² K nejvýznamnějším příkladům využití této teorie v oboru MV, a tedy i zdroje této studie patří Campbellova *Writing Security* (Campbell, 1998) a *Constructing National Interests* Jutty Weldesové (Weldes, 1999). Ústřední pro tuto práci je však novější příspěvek Lene Hansenové – *Security as Practice* (Hansen, 2006) –, jehož metodologický aparát plně přebírá.

Koncepce identity

Nejdůležitějším konceptem, s nímž pracuje empirická část této práce, je identita. Ta je konceptualizována jako sociální konstrukce utvářená v procesu reprezentace, při němž aktéři interpretují svět kolem sebe, domácí i mezinárodní kontext (Weldes, 1999, s. 4). Identita vyrůstá z přirozené potřeby aktérů rozumět okolnímu světu, chápat ho a orientovat se v něm (Hopf, 2002, s. 6; Weldes, 1999, s. 12; Fisher, 2006, s. 48–49).

Identita v podání kritického konstruktivismu je diskurzivní, politická, relační a sociální (Hansen, 2006, s. 6–7). To, že je identita diskurzivní a politická, znamená, že reprezentace identity staví zahraničněpolitické otázky do určité interpretativní optiky, což má konsekvence pro to, jaká zahraniční politika může být vyjádřena jako adekvátní odpověď. Jinými slovy řečeno, identity stanovují podmínky (argumenty), kvůli nimž se zdají být ur-

čitě jednání nebo názory „odůvodněnější“, „ospravedlnitější“ nebo „vhodnější“, respektive určitá zahraniční politika jako „legitimní“ (Weldes, 1999, s. 14–16).

Diskurzivní charakter identity vypovídá o jejím vytváření a „existenci“ pouze v rámci diskurzu (identita v tomto pojetí bývá také označována jako *subject-position*). Každému objektu diskurzu je přiřazena více či méně definovaná identita. Nejde tedy o objektivně zjištěnou „národní identitu“ (srovnej Shaffer /ed./, 2006). Stejně tak nejde o „společenskou identitu“, konceptualizace nepředpokládá, že by identity nalezené v diskurzu odrážely určitý počet možných identit dotčených společností (srovnej Hopf, 2002, s. 1–38). Souhrnný počet identit Izraele nebo Palestinců by se rovnal počtu diskurzů ve světě v daném momentu, v nichž se tyto pojmy objevují jako samostatné objekty. Nelze přitom říci, že by jedna identita byla „správnější“ než druhá (například že by identita Izraele nalezená v diskurzu Vatikánu byla „správnější“ nebo „věrnější“ než identita Izraele v diskurzu vůdce al Káidy /al-Qá'ida/). Identity téhož objektu si proto v odlišných diskurzích mohou často diametrálně odporovat. Avšak klíčové prvky konstrukce jedné identity tvoří síť vzájemně provázaných a podporujících se významů.

Relační koncepce identity implikuje, že ta je vždy vytvářena odkazy na to, čím není („barbarský“ implikuje existenci „civilizovaného“, „iránský“ v nejbádnější formě něčeho „neiránského“ a podobně). Každá identita potřebuje „oni“ jako referenční bod, vůči němuž se může vymezit. Děje se tak v průběhu diskurzivního procesu diferenciaci, během něhož dochází k ustavení a udržování systému významů (viz níže). Toto relační pojetí je odlišné od Wendtova pojetí; i z Wendtova pohledu potřebuje „my“ (*self*) své „oni“ (*other*), avšak pouze kvůli vzájemné interakci. Pouze během ní totiž může „my“ definovat svou identitu. Pro Wendtova koncepci identity není nejdůležitější to, jaké je „oni“, ale to, jak se „oni“ chová v interakci s „my“ (viz Zehfuss, 2002, s. 38–63).

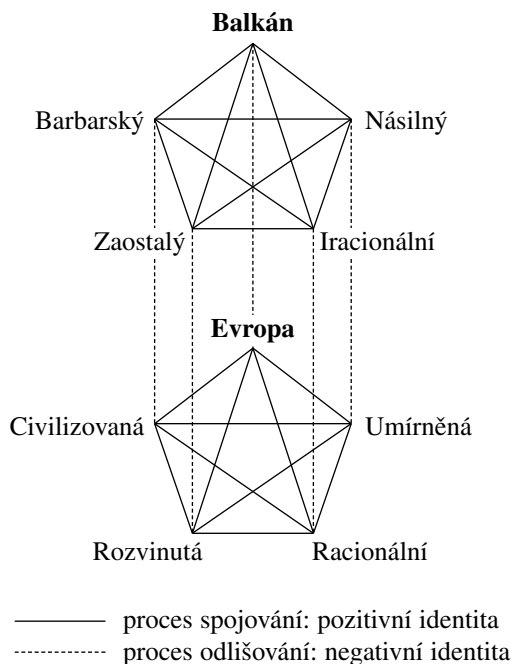
Sociální aspekt koncepce identity říká, že identita je intersubjektivní – je ustavena pomocí souboru kolektivně artikulovaných kódů, nejde tedy o osobní vlastnost jednotlivce nebo o psychologický stav. Neznamená to, že by jednotlivec v rámci určitého společenství vždy musel sdílet s ostatními jednu a tutéž kolektivní identitu, nýbrž že identita jednotlivce je vždy utvářena v rámci většího systému znaků a významů tohoto společenství. Řečeno slovy Jutty Weldesové, je tento systém „strukturou zavedených významů a sociálních vztahů, z níž jsou vytvářené reprezentace světa mezinárodních vztahů“ (Weldes, 1999, s. 10), a samotný proces reprezentace je jí umožněn a je v ní ukotven (Weldes, 1999, s. 15).

V souhrnu ze všech čtyř aspektů identity vyplývá, že zahraničněpolitický diskurz vždy implikuje „my“ a jedno nebo více „oni“. Otázka, do jaké míry je velká a důležitá odlišnost „my“ a „oni“, nemůže být však dopředu zodpovězena teorií a měla by být předmětem empirické analýzy.

Konstrukce identity má svou strukturu, avšak zároveň je poměrně nestabilní – diskurzy se snaží ukotvit význam kolem uzavřené struktury, ale přitom vždy čelí problému vlastní konzistence i napadení jinými diskurzy. Nejdůležitějšími procesy při konstrukci identity jsou procesy spojování a odlišování (Hansen, 2006, s. 20–21, 41–46). Během prvního z nich dochází ke spojování pozitivních znaků identity. Lene Hansenová dává za příklad jednu z konstrukcí identit „Balkánu“ a „Evropy“ (viz schéma na s. 10). V konstrukci „Balkánu“ jako barbarského, násilného, zaostalého a iracionálního jsou zmíněné znaky propojeny tak, aby vytvořily smysluplný obraz. Součástí výsledného obrazu je také odlišení „Evropy“ v procesu diferenciaci: jednotlivé znaky komunikují se svými protějšky (civilizovaná, umírněná, vyvinutá a racionální). Proto je podle Hansenové při hledání identity důležité všimát si pojmů, které jasně hovoří o charakteru „my“ nebo „oni“, současně je ale třeba mít na paměti, že tyto pojmy jsou součástí většího systému významů.

Předchozí řádky naznačily charakter konceptu identity, nyní se zastavím u jeho obsahu, což je pro empirickou část zásadní otázka. Jakého druhu jsou pojmy a znaky, jejichž spojování a diferenciaci vedou ke konstrukci identity? Hansenová využívá tři rámcové typy

konstrukcí: prostorovou (*spatial*), časovou a etickou. Podle autorky jsou to na filozofické úrovni „velké koncepty“ prostoru, času a zodpovědnosti, jejichž prostřednictvím jsou politická společenství promyšlena a obhájena. Jednotlivé texty se mohou explicitněji zabývat pouze jedním ze tří typů. Hlavní snahou zahraničněpolitického diskurzu je však artikulovat tyto tři elementy způsobem, v němž ze sebe navzájem vycházejí a sebe navzájem posilují.

Pramen: Hansen, Lene: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006, s. 42.

Prostorová dimenze konstrukcí se vrací k argumentu, že identita je relační: její vytváření vždy zahrnuje konstrukci hranic a vymezení prostoru (nikoli pouze ve smyslu teritoriálním, viz dále). Nejdůležitější pro vymezení hranic v zahraničněpolitickém diskurzu je za posledních 200 let národní stát, prostorové prvky identity jsou však obvykle složitější a zahrnují kromě států i regiony a lidi. Běžné jsou teritoriálně vymezené konstrukce „Afriky“, „Evropy“ nebo „Blízkého východu“, které vždy mají i politický obsah. Identita však může být v prostorové dimenzi definována i jako abstraktní politický prostor, hranice a subjektivita. Takový prostor ustavuje politické subjekty, jako jsou „teroristé“, „ženy“, „civilizace“, „mezinárodní společenství“ nebo „lidstvo“. Identity jsou často konstruovány jako směsice teritoriálních a abstraktních politických prostorů (například „islámské státy“).

Čas je druhé důležité téma v konstrukci identity a z něj vychází reprezentace, jako je transformace, rozvoj, zaostalost, kontinuita nebo změna. Jednou z počátečních otázek analýzy může být, jestli je časové vymezení „my“ shodné s „oni“, anebo ne – ilustrovat tento druhý případ lze v historii lidstva na celé řadě intervencí do „zaostalých“ oblastí ve jménu „civilizace“. „My“ se také nemusí vymezovat pouze vůči prostorovému „oni“, ale třeba i vůči časovému „oni“, které náleží vlastní minulosti (příkladem může být identita Evropské unie /EU/).

Etická dimenze identity se nejvíce vztahuje k problému legitimacy zahraniční politiky. Aby mohl být vládními představiteli vyjádřen a obhájen národní zájem, je třeba artikulovat zodpovědnost vůči domácí populaci a politické reprezentaci. Diskurzivní analýza arti-

kulací etické složky identity si proto všímá konstrukcí etiky, morálky a zodpovědnosti, konstrukce povinnosti (nebo její absence) vůči „oni“. Určité reprezentace – například reprezentace konfliktu jako genocidy nebo reprezentace intervence jako humanitární povinnosti – sebou nesou silný morální akcent a tím snáze získávají legitimitu.

Případová studie využívá popsanou koncepci identity. To znamená, že hledá identity Izraele a Palestinců v oficiálním diskurzu Íránu, zkoumá jejich prostorové, časové a etické prvky a také jejich vzájemné propojení, nebo odlišení (popřípadě míru tohoto odlišení). Vzhledem k návrhu výzkumu spočívá těžiště analýzy ve zkoumání identit aktérů konfliktu, to znamená identit dvou „oni“ k íránskému „my“, nikoli k „my“ jako takového.

Další metodologické poznámky

Diskurz a diskurzivní analýza

Studie používá metodu blízkou foucaultovské historické analýze (Beneš, 2008, s. 105–108), která zkoumá významotvorné praktiky a nechápe diskurz jako společenskou aktivitu. Ptá se, jak lidé „*skrze text či soubor textů konstruují smysl a význam objektů a aktivit sociálního světa*“ (Beneš, 2008, s. 93).

Základním objektem ke zkoumání je text, z více textů se skládá diskurz. Pojem *diskurz* tedy implikuje vzorce a podobnosti vědění a struktur, zatímco pojem *text* je specifická a unikátní realizace diskurzu. V souladu s konstruktivistickými východisky nevnímá diskurzivní analýza text jako více či méně objektivní nebo pravdivé znázornění reality. Text je nedílnou součástí reality a ne pouhým nástrojem k jejímu popsání. Lény Hansenové pak v tomto duchu definuje diskurz jako „*rámce významu a čocky interpretace*“ (Hansen, 2006, s. 7). Diskurz je tedy definován na odlišné, abstraktnější úrovni (Wodak – Krzyzanowski, 2008, s. 6). Při přípravě vlastního modelu diskurzivní analýzy, který přebrala tato studie, označuje Hansenová za své hlavní intelektuální zdroje Foucalta, Derridu, Kristevu, určitě podobnosti je pak možné sledovat i s prací Laclaua, Mouffe a s kritickou diskurzivní analýzou jako se svěbytnou metodou (Hansen, 2006, s. XVIII).

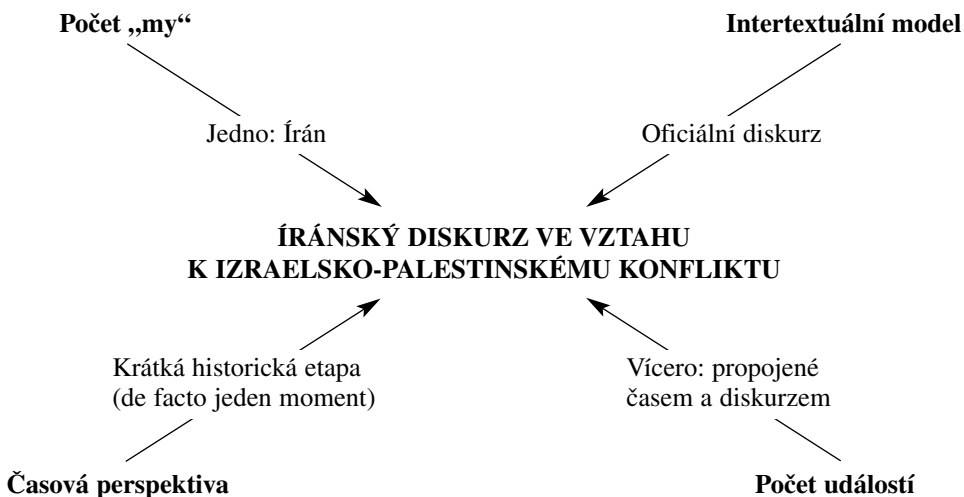
Při zkoumání oficiálního zahraničněpolitického diskurzu (nebo jakéhokoli jiného) se pracuje s analytickou konstrukcí, ne s empirickým objektem. Tato konstrukce se vytvoří během čtení jednotlivých textů. Přitom se vychází z předpokladu, že zahraničněpolitické diskuze jsou tvořeny jednotlivými texty, které „*konvergují kolem společných témat, kolem určitých koncepcí identity a kolem souboru politik, jež jsou považovány za uskutečnitelné, žádoucí nebo nezbytné*“, a tyto diskuze jsou tedy „*spjaté prostřednictvím menšího počtu diskurzů*“ (Hansen, 2006, s. 51). Zaměření pozornosti na oficiální diskurz zjednodušuje analýzu, jelikož se pracuje pouze s omezenou skupinou textů. Tato práce navíc zkoumá pouze jeden z „menšího počtu diskurzů“.

Kriticky konstruktivistická teorie vychází dále z předpokladu, že diskurz musí usilovat o stabilitu. Jinak řečeno, „*zahraničněpolitický diskurz může být konceptualizován jako jednoduchý model zaměřený na vytvoření stabilního spojení mezi identitou a politikou*“ (Hansen, 2006, s. 29). Stabilita je dvojího charakteru: vnitřní a vnější. Vnitřní stabilita odvisí od ne/stabilní artikulace vztahu mezi identitou a politikou. Hovořím-li v empirické části tohoto článku o „diskurzivním kroku“, jedná se o zjednodušené (analytické) upozornění na artikulaci nejdůležitějších významů, směřujících k zajištění této stability. Vnější stabilita závisí na vztahu k dalším diskurzům (Hansen, 2006, s. 30). Analýza diskurzu se proto může zaměřit nejen na vztah identity a politiky, ale i na postavení diskurzu v politickém a veřejném prostoru. Empirická část práce se zaměřuje především na vnitřní analýzu, nabízí však také alespoň stručný pohled na vnější stabilitu diskurzu.

Návrh výzkumu a charakter dat

Stejně jako při konceptualizaci identity i při návrhu výzkumu sleduje případová studie zejména příklad Lény Hansenové. Ta představila čtyři základní metodologické otázky, kte-

ré je třeba zodpovědět, a možné varianty odpovědí (Hansen, 2006, s. 55–92). „My“ může být pouze jedno, může být srovnáváno více „my“ na případě jedné události nebo výzkumného problému, nebo může jít o „diskurzivní setkání“ (Hansen, 2006, s. 80–82). Z pohledu kritéria času je možné zvolit jeden moment, komparaci momentů nebo historický vývoj. Pokud jde o počet událostí, může být buď jedna, vícero spojených časem nebo vícero spojených výzkumným problémem. V závislosti na zvoleném intertextuálním modelu je možné se zabývat oficiálním diskurzem, širší politickou debatou, kulturními reprezentacemi nebo marginálními politickými diskurzy. Vybrané varianty této případové studie ukazuje následující schéma.

Pramen: Hansen, Lene: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006, s. 81.

Pokud jde o charakter zkoumaných dat, jedná se většinou o oficiální prohlášení a projevy vrcholných představitelů Íránu, především nejmocnější postavy politického systému, již je duchovní vůdce Alí Chamenei, dále důležitých zahraničněpolitických činitelů, jako je prezident Mahmúd Ahmadínežád a ministr zahraničí Manúčehr Mottaki. Vzhledem k omezenému prostoru je nezbytné pro ověření vhodnosti vybraných politiků odkázat čtenáře na literaturu (viz například Bumbálek, 2007, s. 131–145; Mandaville, 2007, s. 179–197; Slavin, 2007, s. 41–101; Ganji, 2008; Sadjapour, 2008; dále podkapitola *Postavení diskurzu v politickém životě Íránu* na s. 13–15). Texty představují převážně projevy a prohlášení, které byly určeny jak pro domácí publikum (páteční kázání duchovního vůdce, projevy k lidu a podobně), tak i pro publikum v zahraničí (projevy na mezinárodních konferencích, v rámci Organizace spojených národů /OSN/ a podobně). Dále v malém poměru jsou zastoupeny záznamy diplomatických jednání (setkání íránských představitelů se zástupci Hamásu a podobně). Pouze ojediněle se objevují jiné žánry (rozhovor s ministrem zahraničí Mottakim v pořadu GPS Fareeda Zakarii a podobně). Při analýze dostaly o něco větší váhu než ostatní texty projevy Chameneiho, Ahmadínežáda a Chatámího z mezinárodních konferencí pro podporu Palestiny, které pod různými názvy pořádá Írán v Teheránu. V seznamu literatury jsou uvedeny pouze citované dokumenty, nikoli všechny z celkového počtu 38 kusů, které byly analýze podrobeny. Všechny oficiální íránské dokumenty jsou anglické překlady z perštiny, nejde tedy o originály v perštině. Většinu ostatních textů přeložili anglosaské deníky a tiskové agentury. To přináší určité problémy, obzvláště u interpretativní práce, která je navíc psaná v jazyku třetím (po perštině, re-

spektive angličtině). Nevidím však tyto problémy jako zásadní, a to ze tří důvodů: značná část zkoumaných textů byla míněna jako zpráva pro zahraniční (cizojazyčné) státy a občany; dále všechny texty se týkají dvou států a národů, které nehovoří persky, lze tedy předpokládat, že interpretace jejich jednání (jehož důležitou součástí jsou slova) ze strany Íránu a vzájemná komunikace těchto aktérů pracují s přenositelným jazykovým a konceptuálním aparátem; za třetí, nároky na přesnost analýzy ve sféře jazyka snižuje fakt, že se zvolený typ diskurzivní analýzy nezabývá funkcí jazyka, nýbrž zkoumá význam, které konkrétní promluvy přenášejí (*srovnej Beneš, 2008, s. 99–109*).

Postup a struktura analýzy

Analýza vznikla následujícím způsobem: První čtení všech 38 textů posloužilo k úvodnímu (nezaměřenému) seznámení s jejich obsahem. Během druhého čtení byly aplikovány analytické koncepty prostorových a časových prvků identit. Ty posloužily jako nástroje k interpretaci charakteru aktérů konfliktu (jak bylo řečeno, nikoli charakteru „objektivního“ nebo aktérům „vlastního“, nýbrž charakteru, který je aktérům přisouzen v diskurzu). Zpočátku byla interpretace vedena otázkou *co* (to znamená hledání odpovědi typu jablko nebo auto), poté otázkou *jaký* (odpovědi typu sladký nebo modrý). Současně si analýza všimla, jak se jednotlivé prvky konstrukce identity mezi sebou pojí, nebo jak se vůči sobě odlišují (sledovala tedy proces spojování a odlišování). To nejen v rámci jednoho objektu diskurzu („oni“ palestinské nebo izraelské strany), ale i mezi nimi navzájem. Další práce s texty se zaměřila na studium etické dimenze identity a prohlášení o zodpovědnosti k tomu či onomu aktéru konfliktu. Následně byly hlavní rysy íránské zahraniční politiky vůči konfliktu nahlédnuty perspektivou všech, zejména však etických prvků etablovaných identit. Analýza se vědomě zaměřila i na (z této perspektivy) zdánlivě problematické politiky Íránu. Těžiště analýzy představuje tedy hledání identit aktérů konfliktu, nikoli íránského „my“. Nicméně určitá znalost identity „my“ nabytá při čtení textů se promítá do podkapitoly analyzující zahraniční politiku státu. Zároveň umožnila v závěru analýzy vytvořit podrobnější, avšak pouze předběžnou skicu vztahu identit íránského „my“ i dvou zkoumaných „oni“. Posledním krokem analýzy bylo zhodnocení postavení zkoumaného diskurzu ve vnitřní politice státu (tj. analýza vnější stability diskurzu).

Popsanému postupu odpovídá struktura analytické části, avšak s jednou výjimkou: analýzu vnější stability diskurzu najde čtenář v úvodu (*podkapitola Postavení diskurzu v politickém životě Íránu na s. 13–15*). Diskurzivní analýza začíná představením charakteru izraelské a palestinské strany jako „sionistického režimu“ a „palestinského lidu“ (*podkapitola Sionistický režim a palestinští lidé na s. 15–16*). Další dvě kapitoly se věnují podrobnější analýze identit palestinské a izraelské strany (*podkapitola Identity palestinských obyvatel na s. 16–17, respektive Identity sionistického režimu na s. 17*). Nejrozsáhlejší část analyzuje zahraniční politiku Íránu optikou těchto identit (*podkapitola Íránská zahraniční politika a dimenze zodpovědnosti na s. 17–20*), za ní následuje související podkapitola, která se zabývá možnými vnitřními kontradikcemi diskurzu (*podkapitola Kontradikce izraelsko-palestinského diskurzu? na s. 20–21*). Empirickou část uzavírá hrubá skica vztahu identit íránského „my“ a palestinského i izraelského „oni“ (*podkapitola Skica podrobnějších vztahů identit íránského „my“ a aktérů konfliktu na s. 21–22*).

ANALÝZA

Postavení diskurzu v politickém životě Íránu

Izraelsko-palestinský diskurz projevuje ve zkoumaném časovém období značnou vnější stabilitu (výzkum je časově ohraničen vypuknutím intifády al-Aksá v roce 2000 na straně jedné a zimní izraelskou operací v Gaze a následujícími jarními měsíci roku 2009 na straně druhé). Vnější stabilita se týká externích omezení, která však nepředstavují objektivní materiální faktory přicházející z mimodiskurzivního světa. Jde o faktory, které jsou

situovány v jiných, starších a soupeřících diskurzích nebo jsou jejich produktem (*Hansen, 2006, s. 30*).

Pokud jde o držitele postů klíčových pro utváření zahraniční politiky země, vypadala v uvedeném období situace v Íránu takto: duchovním vůdcem byl a je Alí Chameneí; na postu prezidenta vystřídal Muhammada Chatámího 5. srpna 2005 Mahmúd Ahmadínežád; ten 19 dní po nástupu do úřadu nominoval nového ministra zahraničí Manúčehra Motta-kiho, jenž na tomto místě nahradil Kamala Charázího.

Nejdůležitější postavou v politickém životě země je duchovní vůdce, vzhledem k formální i neformální konfiguraci není však moc jednoduše soustředěna v jeho ruce. Existují další, různě silné mocenské uzly, které jsou navzájem více či méně propojené a více či méně si konkurují: prezidentská administrativa, ministerstva, parlament, revoluční gardy, duchovní elita, národněbezpečnostní rada, Rada dohlížitelů, Shromáždění znalců a Rada pro určování zájmů režimu. Duchovní vůdce stojí nad nimi, jelikož disponuje rozhodující autoritou. Jeho postavení není však samospasitelné, a proto musí budovat a udržovat svou pozici v příslušných orgánech.

Ač je politický systém Íránu fragmentovaný, doména zahraniční politiky je takřka nemezeně pod taktovkou pouze administrativ duchovního vůdce a prezidenta. Kromě těchto a ministerstva zahraničí, v jehož čele stojí ministr nominovaný prezidentem, patří do institucionálního zázemí zahraniční politiky ještě národněbezpečnostní rada. V tomto orgánu zasedá prezident, jím nominovaní ministři zahraničí, obrany a zpravodajství, čelní představitelé některých orgánů ozbrojených složek a dva zástupci duchovního vůdce (*Slavin, 2007, s. 70*). Prezident má směrem navenek rozsáhlé formální i neformální pravomoci, které dále deleguje na jednotlivé ministry, zejména na značně aktivního ministra zahraničí. Ten však musí být se svými názory v souladu s prezidentem, který ho vybral. V reprezentaci státu v zahraničí má své místo, byť méně exponované i duchovní vůdce. Jeho vliv na zahraniční politiku země spočívá však hlavně v rozhodovacím procesu za zavřenými dveřmi, kde vládne posledním slovem; bez jeho souhlasu není možná žádná významnější změna v nastaveném zahraničněpolitickém kurzu země.

V textech západních autorů se setkáme s rozdělením vlivu uvnitř základní mocenské struktury na tři názorové frakce: reformní, konzervativní a skupinu zástupců tvrdé linie. V období, jímž se zabývá případová studie, lze na rozhodujících postech nalézt zástupce všech tří těchto proudů, v odpovídajícím pořadí: bývalého prezidenta Chatámího, duchovního vůdce Chameneího a současného prezidenta Ahmadínežáda. Jak však dále prokazuje analýza diskurzu, všichni tito politici sdílejí stejný pohled na otázku izraelsko-palestinského konfliktu. Tato skutečnost stojí za zdůraznění zejména u zástupce reformního proudu Chatámího, jenž proslul svou tezí o dialogu mezi civilizacemi (*viz například Pollack, 2005, s. 308–319*), podle níž vznikla v rámci OSN řada iniciativ. Smířlivý postoj, toleranci a vzájemné porozumění neprojevil Chatámí ve zkoumaných textech vůči Izraeli. Jeho pojetí identity tohoto státu je pojetím stabilního oficiálního diskurzu, jenž si ve zkoumaném období udržel kontinuitu. Chatámí byl v období od roku 2001 nejvýznamnějším zastáncem reformního křídla, který se ocitl v nejvyšších patrech iránské politiky, a podařilo se mu v letech ve funkci dodat alternativním, dílčím zahraničněpolitickým diskurzům státu váhu. Nestalo se tak v případě diskurzů artikulujících identity aktérů izraelsko-palestinského konfliktu, poněvadž žádný dostatečně významný alternativní izraelsko-palestinský diskurz neexistoval. Jak bylo řečeno, slova i činy Chatámího v této otázce byly součástí v této práci identifikovaného diskurzu. V demokratických zemích mohou být vládní diskurzy napadeny diskurzy alternativami, rodícími se mimo státní orgány – zejména v médiích, v neziskových organizacích nebo v akademii. Íránské oficiální diskurzy mají v tomto o poznání lehčí život, jelikož autokratický politický systém umožňuje jen limitovanou pluralitu názorů, dostatečně limitovanou na to, aby nemohl vzniknout silný a životaschopný alternativní zahraničněpolitický diskurz. Souhrnem je tak možné říci, že od intifády al-Aksá až do současnosti nebyla vnější stabilita izraelsko-palestin-

ského diskurzu ohrožena. Další text této kapitoly již představuje samotnou diskurzivní analýzu.

Sionistický režim a palestínští lidé

Základním diskurzivním krokem, který dalece ovlivňuje další možnosti a směr dílčích kroků diskurzu, je vyobrazení dvou stran konfliktu jako dvou kvalitativně odlišných objektů. Na straně Palestinců stojí „lidé“, „muži“, „ženy“, „mladí a děti“, „obyvatelé Gazy a Západního břehu [řeky Jordán]“. Na straně druhé stojí „sionistický režim“, entita vykazující geografické hranice, ale ne miliony obyvatel žijící všední, potenciálně bolestivé životy.

Pregnantně se k otázce charakteru stran konfliktu vyslovil Ahmadínežád na konferenci Svět bez sionismu: „*Musíme zkoumat pravý původ palestínské otázky: Je to souboj mezi skupinou muslimů a nežidů? Je to souboj mezi judaismem a dalšími náboženstvími? Je to souboj jednoho státu s druhým? Je to souboj jednoho státu s arabským světem?... Myslím, že odpověď na všechny tyto otázky je ne.*“ (New York Times, 2005.)

V izraelsko-palestinském diskurzu představují „sionisté“ skupinu lidí sledující vlastní zájmy a přinášející určitý (sobecký) „myšlenkový systém“ (Information Clearing House, 2006 b). Rečeno Ahmadínežádovými slovy: „*Sionisté jsou sionisté, tečka. Nejsou to židé, nejsou to křesťané, nejsou to muslimové. Je to mocenská skupina.*“ (Information Clearing House, 2006 b.) Tito lidé přišli do Palestiny a ovládli značnou část jejího území, které vzali původním vlastníkům. „Sionistický režim“ je tak od počátku nelegitimní a zrodil se zásluhou zvláště a krutosti určité skupiny lidí, kterou přinejmenším podporovaly určité západní země. Tato skupina je dodnes spojencem Západu a v západních zemích si udržuje zásadní vliv. „Sionismus“ není tedy ideologie nebo hnutí prosazující určité socioekonomické myšlenky (jako komunisté) nebo národní identitu (jako Arabové hlásící se k panarabismu). Bývalý prezident Chatámí popsal „sionismus“ na Mezinárodní konferenci pro podporu intifády takto: „*Sionismus není ideologie. Ve skutečnosti je to systematická metoda prosazování vlastního zájmu a vnucování diskriminačních opatření světu a člověku ve světě politiky a společnosti.*“ (Radio Islam, 2001.)

Referuje-li se v diskurzu konkrétněji k představitelům Izraele, mluví se o „oficiálních představitelích“ nebo „vůdcích“ (ve většině případů si však diskurz vystačí s vágním „sionisté“), o představitelích a vůdcích „režimu“, ne „státu“, tj. diskurz se vyhýbá slovu, které daleko více implikuje představu národa a v posledku i běžných lidí, pro něž bývá „režim“ politickým zastoupením (ať už zvoleným, nebo vnuceným). O občanech Izraele (Izraelcích nebo Židech) zmínky nápadně chybějí; ve výjimečných případech, kdy se zmínka objevuje, jsou v diskurzu popsáni občané Izraele jako do Palestiny vmanipulovaní lidé („*Sionisté oklamali židy, kteří žili v odlišných částech světa, a přiměli je k imigraci do Palestiny...*“ /Khamenei, 2001/). Otázka vztahu židů a „sionistů“ není pak nahlížena jako otázka vztahu občanů Izraele a „sionistů“, ale jako otázka náboženského vyznání „sionistů“. Předchozí Chatámího citace pokračuje takto: „*Sionismus není určitě vytvořen v duchu učení svatého proroka Mojžíše a po svobodě toužících židů...*“ (Radio Islam, 2001.)

Ve zřetelném protikladu k „sionistům“ stojí obraz druhé strany konfliktu. Palestinci jsou v diskurzu zobrazováni jako „civilisté“, původní obyvatelé Palestiny tvořící národ, jemuž legitimně toto území náleží. Palestinci nemají vlastní stát, protože ten je jim upírán nyní „sionisty“, dříve Brity; proto jim nezbývá nic jiného než klást odpor a domáhat se svých práv. Pokud se zřídka hovoří o palestinských politických a vojenských organizacích, jsou zobrazovány v souladu s obrazem „obyvatelů Palestiny“ jako organizace domáhající se práv palestinského národa, organizace kladoucí legitimní odpor utlačovatelům. Násilné a ozbrojené akce jsou zasazeny do celkového obrazu „lidového odporu“, jehož krysťalickým vyjádřením byla intifáda al-Aksá.

Oproti „režimu“, který si lze představit snadno jako bezcitný a o poznání hůře jako trpící, reprezentace „mužů, žen a dětí“ daleko více vybízí k pochopení bolesti a útlačku,

kterému jsou Palestinci po celou dobu boje za svá práva vystaveni. V jednom z nesčetných proslavů tohoto druhu vylíčil situaci v Palestině duchovní vůdce Chamenei takto: „... utlačovaní obyvatelé Palestiny vydrželi v těžkých časech a zažili mnohá utrpení, chvíle, kdy se zoufale holýma rukama bránili okupaci, vysídlování, byli svědky ničení svých domovů a masakru svých příbuzných a blízkých, museli hledat pomoc u mezinárodních organizací, nezbylo jim než se účastnit riskantních vyjednávání s okupantem, která nepřinesla nic než těžké ztráty...“ (Khamenei, 2006). Použití pojmu „*režim*“ vyvolává pocit odcizení a tenduje k propojení s dalšími negativními reprezentacemi. Naopak představa „*lidí*“ nebo „*civilistů*“ lépe zapadá do komplexu reprezentací, které nesou ve svých etických implikacích (pomoci, solidarity) pozitivní zabarvení.

Základní prvky prostorové identity

Strana konfliktu	Identita
Izrael	Režim
Palestinci	Lidé

Pramen: Hansen, Lene: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006, s. 106.

Odlišnost obou stran konfliktu jako objektů diskurzu se nachází již na úrovni nejdůležitější prostorové dimenze identity, která zodpovídá otázku, *co* je zač objekt diskurzu. Diskurz musí však také odpovědět na otázku, *jaký* je objekt, to znamená přiřadit mu další reprezentace v prostorové a časové dimenzi identity. Analýze těchto prvků se věnuje další část této kapitoly. Již nyní je však jasné, že základní reprezentace charakteru Izraele a Palestinců načrtla obrysy, jejichž dopracování nemůže změnit výsledné dílo: obraz dvou principiálně odlišných aktérů konfliktu.

Identity palestinských obyvatel

Další vyobrazení palestinské strany konfliktu je v souladu s reprezentací Palestinců jako „*lidí*“, respektive s tím, co tato reprezentace implikuje. Palestinci jsou mírumilovní, avšak jejich touhu po klidném životě v míru pošlapává realita, již je život pod útlakem „*sionistického režimu*“ (Ahmadínežád: „... nemohli [obyvatelé Palestiny – poznámka autora] prožít jediný den s mírem v duši v posledních 60 letech“ /*Information Clearing House*, 2006 c/). Ten nelítostným způsobem uzmul Palestincům většinu jejich území. Ve své touze po míru se Palestinci-muslimové neliší od ostatních národů – „*národy jsou od přirozenosti dobré a mohou spolu žít v míru*“ (*Global Security*, 2008) –, jejich islámská víra je však potvrzením jejich dobrých úmyslů. V tomto duchu také náboženská víra není v diskurzu identifikována jako příčina konfliktu: „*Jak se toto tradiční a věčné sdlo mírové koexistence židů, křesťanů a muslimů zvrhlo v bahno národního šovinismu a rasismu, praktikovaného sionistickým režimem?*“ ptá se na Mezinárodní konferenci pro podporu palestinské intifády Chatámí (*Radio Islam*, 2001). Muslimská víra Palestinců je dále úzce spojena s etickou dimenzí identity, o níž se pojednává níže.

Další důležitou složkou identity Palestinců v izraelsko-palestinském diskurzu je jejich reprezentace jako domorodého, původního palestinského národa. Jak došlo k tomu, že Palestinci přišli o svou zem? „*Zamyslete se nad Palestinou ve 40. letech 20. století: chudá země v srdci arabského světa se slabou vládou, neuvědomělým národem a několika sousedy nastrčenými koloniálními mocnostmi.*“ (Khamenei, 2006.) V této situaci nebyli Palestinci schopni ubránit svou zem, došlo k vytvoření Izraele a „*mnoho tisíc* [Palestinců – poznámka autora] *bylo během tohoto procesu zabito; miliony původních obyvatel se musely stát uprchlíky*“ (jak připomíná Ahmadínežád v oficiálním dopise z roku 2006 G. W. Bushovi mladšímu; *Information Clearing House*, 2006 a). Po roce 1948 se tedy situace drama-

ticky změnila a dnes „mezi ty, kteří žijí na území okupovaném tímto [sionistickým – poznámka autora] režimem, patří někteří původní obyvatelé Palestiny – avšak většina jsou imigranti z Ameriky a z Asie a někteří z Evropy“ (MEMRI, 2009). Je proto logické, že se původní obyvatelé posledních necelých sedmdesát let domáhají svých legitimních práv: práva na svou zemi a také práva na sebeurčení.

Pro konstrukci obrazu Palestinců je důležitý jeden prvek v časové dimenzi identity, týkající se rozvoje jejich společnosti. Důsledkem intervence koloniálních mocností a posléze sionistů je palestinská společnost zaostalá. To je částečně situace, kterou sdílají všechny „muslimské národy“, které už „mají dost dvousetleté dominance cizorodými koloniálními mocnostmi a jsou vyčerpány z chudoby, strádání a zaostalosti, které na ně byly uvaleny“ (Khamenei, 2006). Specificky Palestině pak brání dodnes v rozvoji izraelská okupace, z níž se dosud nevymanila. Nicméně stejně jako ostatní muslimské země, které kdysi určovaly směr lidského pokroku, se může Palestina rozvíjet.

Identity sionistického režimu

Egoistická povaha „sionistického režimu“ byla již naznačena výše; její součástí je také znázornění Izraele jako entity, která je v prosazování svých cílů brutální, bezohledná a nerespektující lidská práva; sám Izrael jako stát je „ve skutečnosti vyjádřením sionistické útočnosti a bestiality“ (Radio Islam, 2001). Věrnost tohoto znázornění dokumentuje v diskurzu řada „historických skutečností“, výše zmíněný popis vzniku Izraele v roce 1948, „masakry“ v Libanonu v letech 1978 a 1982, „vraždy“ vůdců Hamásu Jasína a Rantísího nebo „masakr“ v Gaze na přelomu roku 2008 a 2009. Izrael má na kontě celou řadu případů porušování lidských práv a mezinárodních norem a odpovědní činitelé by měli být za toto „kriminální jednání“ pohnáni před soud.

S konstrukcí Izraele jako agresora dopouštějícího se kriminálních činů na mezinárodní úrovni komunikuje další prvek identity, popisující Izrael jako z principu nelegitimní entitu. „Sionistický režim“ nepřišel o legitimitu vinou svých činů v průběhu času, naopak – nikdy ji neměl a jeho ustavení bylo umožněno jen a pouze nelegitimním jednáním. Tím bylo cílené obsazení Palestiny sionistickou skupinou, která využila „holokaustu a pod záminkou ochrany židů během válečného tažení připravila [palestinský – poznámka autora] národ o jeho domovinu“ (BBC News, 2009). Sionisté jako „politická a po moci prahnoucí síť“ se prohlásili „za obhájce jedné ze skupin obětí [druhé světové války – poznámka autora]“ (MEMRI, 2009) a poté „přesunuli různé skupiny lidí z Ameriky, z Evropy a z dalších zemí na toto území [do Palestiny – poznámka autora]“ (BBC News, 2009). Operace byla uskutečnitelná pouze díky západním zemím, které Izrael podporovaly, vidouce v tom příležitost posílit svůj vliv v regionu. Vzhledem ke způsobu, jakým došlo k vytvoření Izraele, postrádá tento stát mezinárodní legitimitu; postrádá však i legitimitu směrem dovnitř, jelikož židé a další skupiny lidí neodešli do Palestiny z vlastní iniciativy.

Stejně jako v případě palestinské strany, i v reprezentacích „sionistického režimu“ se v diskurzu objevuje důležitá časová reprezentace. Ta se však nevztahuje k otázce zaostalosti/rozvoje, nýbrž k otázce možnosti změny povahy režimu a v důsledku i k možnosti dosažení nápravy či kompromisu v konfliktu. Oboje vidí izraelsko-palestinský diskurz jako nemožné. Egoistické a brutální jednání „sionistů“ a jejich režimu vyplývá z jejich „pravé“, „fundamentální“ nebo „esenciální“ povahy; tyto atributy obsahují význam neměnnosti a jsou v souladu s diskurzivním kontextem, který tuto časovou reprezentaci obklopuje. Dokladem správnosti této představy má být opět sama historie – jednání a zájmy Izraele jsou od momentu jeho zrodu až do současnosti stále stejné.

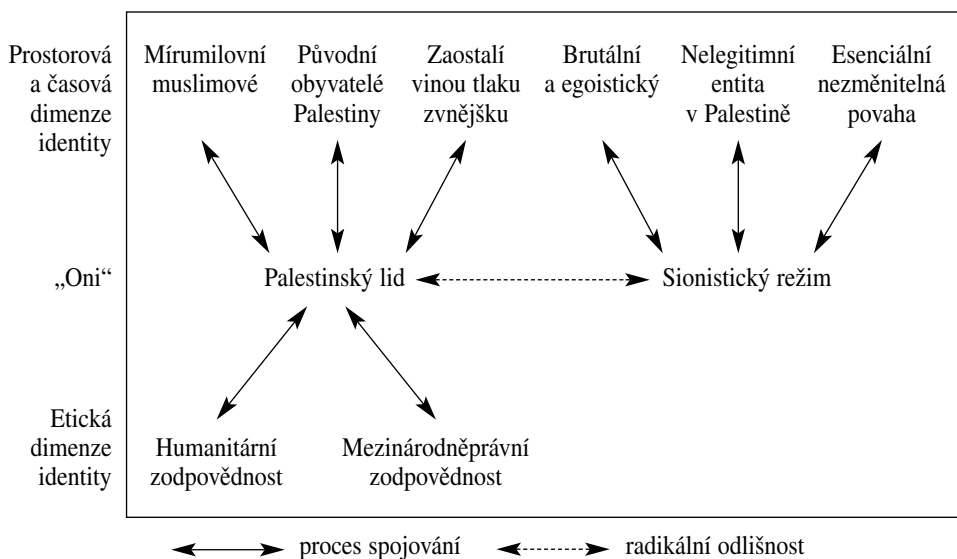
Íránská zahraniční politika a dimenze zodpovědnosti

Tato podkapitola zasadí do v předchozí části vytvořeného obrazu Írán. Stať nebude však nyní podrobně sledovat relevantní reprezentace íránského „my“, to znamená, že nebude pokračovat metodou předchozí podkapitoly (důležité reprezentace „my“ budou předsta-

veny tam, kde to bude zapotřebí). Analýza se nyní posune dále, zaměří se na vztah zahraniční politiky Íránu a reprezentací dvou představených objektů izraelsko-palestinského diskurzu. V této souvislosti je třeba připomenout, co předpokládá teorie: cílem každého zahraničněpolitického diskurzu je vytvořit stabilní propojení mezi reprezentacemi identity a navrhovanou nebo uskutečňovanou zahraniční politikou. V tuto chvíli vstupují do hry – z pohledu analytické konstrukce této stati – etické prvky identit, na jejichž základě je legitimizována politika. Etické reprezentace dostávají obsah v procesu spojování a odlišování těchto a dalších prvků identity „my“ a také identit dalších objektů diskurzu (etické reprezentace jsou propojovány s prostorovými a časovými reprezentacemi „my“ v úsilí o dosažení souladu, respektive stability diskurzu).

Jako výchozí bod ke zkoumání zahraniční politiky Íránu vůči izraelsko-palestinskému konfliktu dobře poslouží otázka řešení konfliktu: Jaký postoj k řešení zaujímá Írán? V dubnu 2001 na první teheránské konferenci pro podporu Palestinců vyjádřil Chatámí názor, že míru na Blízkém východě nemůže být dosaženo, nebudou-li Palestincům navrácena jejich „legitimní práva“ – „právo palestinských uprchlíků vrátit se do své země“, „právo na sebeurčení“, „právo na osvobození všech okupovaných území“, „právo vytvořit nezávislý a svobodný stát“, „právo na bezpečný a klidný život“ a „právo muslimů na mírovou koexistenci se všemi palestinskými křesťany a židy“ (Radio Islam, 2001). Prvním praktickým krokem k naplnění těchto práv a k vyřešení konfliktu má představovat všeobecné referendum, v němž „obyvatelé Palestiny, nehlédě na náboženské vyznání, rozhodnou o existenci a politickém systému nezávislého palestinského státu“ (Radio Islam, 2001).

Od tohoto Chatámího projevu se požadavek referenda stal základním kamenem všech dalších íránských návrhů řešení konfliktu. Tato politika vychází z etické zodpovědnosti, která je spojená s reprezentací „palestinského lidu“ jako národa, jemuž je upřeno právo na sebeurčení, ale i s reprezentací „sionistického režimu“ jako mocenské skupiny, jež ne-reprezentuje žádný národ a která tudíž postrádá jakoukoli legitimitu k vládě nad územím Palestiny. Obě reprezentace jsou přitom v souladu s obrazem íránského „my“ jako demokratického státu, v němž národ (občané) volí své vůdce, a také jako státu, který uznává práva ostatních národů.

Pramen: Hansen, Lene: Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War. New York: Routledge, 2006, s. 114.

Tento prvek identity, formulovaný na základě mezinárodněprávní legitimacy, není v dimenzi zodpovědnosti jediný. Stejně významná je v izraelsko-palestinském diskurzu otázka zodpovědnosti humanitární. Kombinace prostorové reprezentace iránského státu jako politické organizace národa, který není slepý k znevažování lidské svobody a důstojnosti již proto, že mu obě hodnoty byly v historii mnohokrát upřeny, a reprezentace konfliktu jako konfliktu, v němž za tyto hodnoty pokládají své životy Palestinci a naopak zcela je ignoruje Izrael, opět vede Írán k jednoznačné podpoře palestinské strany. V rovině humanitární zodpovědnosti dostává nadto významnou úlohu islámský charakter palestinské společnosti. Ačkoli zmíněné lidské hodnoty jsou univerzální, Írán je více než v jiných případech vázán pomocí poškozeným „obyvatelům Palestiny“, jelikož jej s nimi spojuje islámská víra, pro niž je solidarita jednou z nejdůležitějších hodnot. Palestinský, iránský i další islámské národy jsou součástí jednoho duchovního prostoru – islámské *ummy* – a tento svazek znamená, že problémy souvěrců je třeba sdílet více než problémy jiných. Jak ukazuje schéma na straně 18, oba prvky etické roviny identity staví Írán jednoznačně na palestinskou stranu.

V rámci zahraniční politiky Íránu má prosazování referenda své důležité místo, nehledě na fakt, že jeho případné uskutečnění je vzhledem k existenci Izraele nemyslitelné. Diplomatská podpora se dále projevuje tvrdou kritikou Izraele, která je prezentována na jakékoli možné platformě (počínaje proslovy v rámci pátečních modliteb v centru náboženského života země ve městě Qom, konče v institucích OSN v New Yorku). Vrchol tohoto přístupu představuje neuznání Izraele jako suverénního státu.

Nyní je možné vyjmenovat několik událostí, které je možné ve zkoumaném období považovat za klíčové (a proto byla textům na ně reagujícím věnována zvýšená pozornost): vypuknutí intifády al-Aksá v říjnu 2000, úmrtí Jásira Arafata v listopadu 2004, kompletní stažení izraelských sil z pásma Gazy v srpnu 2005, vítězství Hamásu ve volbách do Parlamentu Palestinské autonomie v lednu 2006, příměří mezi Hamásem a Izraelem a pokračující ekonomická blokáda Gazy v období od června 2008 do prosince 2008, izraelský vojenský vpád do Gazy na přelomu let 2008 a 2009.

Ve chvíli, kdy ideál referenda ustupuje konkrétnějším požadavkům, vybízí Írán v duchu mezinárodněprávního prvku identity v dimenzi zodpovědnosti Izrael ke stažení z okupovaných území; požadavek sílí v případech výjimečných událostí, jako bylo vypuknutí druhé intifády. V reakci na ni svolal Írán do Teheránu představitele muslimských států na první z konferencí „*pro podporu Palestiny*“ a tam také prezident Chatámí deklaroval výše zmíněná práva Palestinců. Spojení mezi mezinárodněprávní zodpovědností a zahraniční politikou státu je nejvýraznější v každém větším střetu, po němž Írán apeluje na mezinárodní společenství, aby splnilo své závazky a postavilo odpovědné izraelské politiky před soud. Činy Izraele bývají popisovány jako „*zločiny proti lidskosti*“, „*válečné zločiny*“ a „*státní terorismus*“. Ke stejným prohlášením vedou dlouhodobější operace Izraele, jako jsou ekonomické blokády, jež značně ztěžují život palestinskému obyvatelstvu. Požadavek na dodržování práv palestinského národa se objevil i ve chvíli, kdy Hamás zvítězil ve volbách do Parlamentu Palestinské autonomie. Tento výsledek Izrael, Spojené státy americké ani většina dalších západních zemí neuznaly a zareagovaly omezením finanční podpory plynoucí do Gazy. Írán využil příležitosti k obvinění západních zemí z používání „dvojího metru“ a z falešné propagace demokracie a lidských práv.

Humanitární prvek v etických reprezentacích se promítá do zahraniční politiky ve chvílích, kdy se Izrael dopustí bezprostředního násilí na Palestincích, především v průběhu vojenských operací. Markantním příkladem je další z klíčových událostí, izraelská operace Lité olovo, při níž Izrael zaútočil na vojenskou a politickou infrastrukturu Hamásu. Ztráty na životech během operace byly přibližně v poměru 125 ku jedné na palestinské, respektive izraelské straně (*Israel Ministry of Foreign Affairs, 2009; PCFHRPR, 2009*). Ve vztahu k této události mluvil Ahmadínežád o „*humanitární povinnosti*“ státu vůči lidem v Palestině, v praxi vyslal Írán loď a letadla s humanitární pomocí, kterým však Izrael ani

Egypt neumožnilo do Palestiny přístup (*ITIC, 2008*). Humanitární zodpovědnost, obsahující výrazný islámský aspekt, pak vede Írán k častému odsuzování islámských států – „zrádců islámské *ummy*“ –, které jednájí s Izraelem a ke konfliktu mají zdrženlivější nebo méně jednostranný postoj (typicky Egypt a Jordánsko). V reakci na další důležitou událost, smrt Jásira Arafata, vyjádřilo ministerstvo zahraničí zvláštní nutnost „*plně solidarity*“ s „*palestinským národem*“ v této chvíli (*Iranian Ministry of Foreign Affairs, 2004*).

Kontradikce izraelsko-palestinského diskurzu?

Nejkontroverznější a zároveň ve smyslu ovlivňování konfliktu nejvýraznější politikou Íránu je dlouhodobá diplomatická a především materiální podpora palestinských ozbrojených skupin (z pohledu Západu „*teroristických*“, z pohledu Íránu „*odbojových*“) Hamásu a Islámskému džihádu. Jejich představitelé mívají okázale prezentované schůzky s duchovním vůdcem Íránu, který odsuzuje politiku „*dvojího metru*“ západních zemí vůči těmto skupinám, jejímž flagrantním vyjádřením je neakceptování zástupců Hamásu zvolených do palestinské samosprávy. Již o poznání méně okázale přijímají tyto organizace od Íránu finance a dodávky zbraní.

Podpora ozbrojených skupin je v souladu s etickou reprezentací Palestinců bojujících za svá práva, jelikož diskurz nečiní rozdíl mezi „*obyvateli Palestiny*“ a „*odbojovými organizacemi*“. Je však na místě ptát se, nenajdeme-li v diskurzu kontradikci ve vztahu identity a zahraniční politiky: Je podpora organizací, jejichž taktikou je zabíjení izraelských civilistů, v souladu s reprezentací Palestinců jako mírumilovného národa? V diskurzu jsou často prezentovány počty mrtvých civilistů na palestinské straně. Fakt mrtvých civilistů na straně Izraele je buď pominut, nebo zamlžen zdůrazňováním zvěrstev sionistů a útrap Palestinců. Označení palestinských skupin jako teroristických je odmítnuto tím, že jsou jejich cíle považovány za boj za legitimní práva. Palestinci touží po životě v míru, avšak kvůli útlaku sionistů musejí brát do ruky zbraně – prvek identity Palestinců, popisující jejich mírumilovnost, je tak udržen pomocí zobrazení Izraele jako agresivního živlu.

Potenciální nekoherenci diskurzu signalizuje další téma – účast na mírových jednáních, popřípadě jednostranné ústupky Izraele Palestincům. Jak je možné, že něco takového učiní k expanzi zrozený „*režim*“? Odpověď diskurzu je jednoduchá: je k tomu donucen, nebo se jedná o taktický manévr. Tak kupříkladu stažení Izraele z Gazy v roce 2005 bylo příkladem vytrvalosti palestinského odboje, který dostal Izrael do situace, kdy pro něj bylo vzhledem ke ztrátám výhodnější se stáhnout. Učinil tak však pouze s vidinou, že na tom v dlouhodobém horizontu vydělá, protože „*sionistický režim*“ měl problémy i s mezinárodním společenstvím, které jej podrobovalo kritice. Izrael se stáhl a nastavil falešnou tvář, aby dodal legitimitu své zahraniční politice.

Ač se to nemusí na první pohled zdát jako možné, s ohledem na v předchozích částech etablované prvky identit aktérů konfliktu lze porozumět i téměř revolučnímu návrhu Íránu vůči USA, který spatřil světlo světa v květnu 2003.³ V něm se údajně Írán, tou dobou již více než rok vnímaný oficiálním zahraničněpolitickým diskurzem USA jako jeden z několika článků „*osy zla*“ (*k souvislostem užití tohoto sousloví viz například Heisbourg, 2003*), pokusil navázat na přerušená tajná jednání a omezenou spolupráci s USA z dřívější doby (té daly vzniknout potřeby Spojených států vyvolané válkou v Afghánistánu). Podle některých zdrojů se Íránu povedlo doručit svůj návrh na řešení sporů mezi oběma zeměmi, který odsouhlasil duchovní vůdce Chameneí, do nejvyšších pater vládní administrativy protivníka. Co je však zajímavé ve vztahu k výzkumu této studie, jsou pasáže, v nichž Írán vyjadřuje ochotu na oplátku za ústupky USA: zastavit jakoukoli materiální podporu palestinských organizací; vyvíjet nátlak na tyto organizace s cílem přesvědčit je, aby zanechaly násilí na civilistech na území, jež vymezují hranice Izraele z roku 1967; akceptovat mírovou iniciativu Arabské ligy z 27. března 2002.

Kontrast aktuální a v tajném dokumentu navrhované politiky Íránu je více než zřejmý. Islamistické ozbrojené organizace nebudou nadále dostávat podporu, která byla dosud ob-

hajována jako podpora legitimního odboje a řešení humanitárních krizí sbratřené „palestinského národa“. Zřejmě nepřekvapivější je pak poslední bod, týkající se mírové iniciativy z bejrútského summitu Arabské ligy (*plné znění tohoto návrhu viz BBC News, 2005*). Ta nabízí Izraeli mír a „normální“ diplomatické vztahy s většinou arabských států výměnou za opuštění území, která Izrael vybojoval v šestidenní válce z roku 1967. *De facto* by její uznání ze strany Íránu znamenalo nepřímé uznání (legitimity) Izraele.

Na místě je otázka: Co se stalo? Vyprodukoval diskurz text, který je v nesouladu s jeho interpretativní optikou, který je anomálií, těžce narušující vnitřní koherenci (a tedy zpochybňující zde aplikovaný teoretický aparát)? Na základě kombinace dvou argumentů – empirického a teoretického – je možné říci, že ne. Ač jde o znatelný posun v zahraniční politice státu a pro diskurz nestandardní krok, který mohl posléze zpětně ovlivnit klíčové prvky identity, nejde o krok, který by byl k těmto prvkům, s jednou výjimkou, v protikladu.

Všechny tři dimenze palestinské identity tuto politiku vydrží. Návrh mírové smlouvy požaduje vytvoření nezávislého palestinského státu na území mimo hranice Izraele z roku 1967 s východní částí Jeruzaléma jako hlavního města. Palestincům by se tak dostalo jejich země (práv), i když v omezenějším pojetí, než jak je Írán dosud prezentoval. Zároveň by došlo k ukončení strádání a krveprolití, na území Svaté země by zavládl mír (iniciativa navíc žádá „spravedlivé“ řešení problému s palestinskými uprchlíky). Komplikovanější situaci ukazuje pohled na identitu Izraele. Je možné akceptovat – ač nepřímou – existenci brutálního a nelegitimního režimu? Zřejmě ano, byť by to bylo těžko obhajitelné. Zde by se mohlo v rámci diskurzu udát následující: vyhnutí se expozici této nekoherence (podobnou mlčenlivosti jako ve vztahu k otázce izraelského národa) a také – což je klíčové – pozměnění časové reprezentace neměnné, esenciální povahy sionistického režimu. Opuštění této reprezentace by uvolnilo cestu vyrovnání se se dvěma zbylými prostorovými reprezentacemi, u nichž si navrhovaná politika žádá zmírnění radikální odlišnosti.

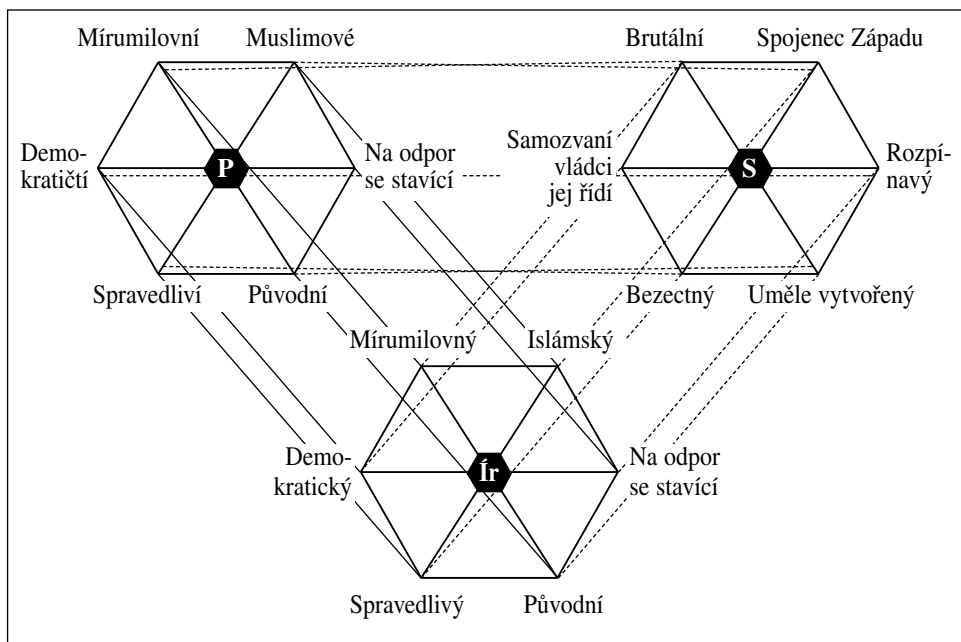
Druhý zdroj vysvětlení této situace nabízí sama teorie. Jak bylo řečeno v metodologické části, zahraniční politika je tvořena několika dílčími diskurzemi, které nejsou od sebe neprodyšně oddělené. Pro každý jsou významné jiné klíčové prvky identity a ty mohou být za určité situace v konfliktu; o převládnutí té či oné reprezentace identity poté rozhoduje její význam a zároveň stupeň jejího ohrožení (*Wendt, 1999, s. 224–238*). V období, kdy se zrodil íránský návrh, byla – jak ukazuje Trita Parsi (*Parsi, 2007, s. 240–41, 243, 248*) – v ohrožení klíčová reprezentace „my“, tedy Íránu jako nezávislého státu (*viz Moshirzadeh, 2007, s. 528*), a ta proto mohla v této výjimečné situaci převážit nad vlivem identity izraelského „oni“.

Skica podrobnějších vztahů identit íránského „my“ a aktérů konfliktu

Předchozí podkapitoly pracovaly s konstrukcí oficiálního diskurzu Íránu vůči izraelsko-palestinskému konfliktu, jež je možné označit jako základní.⁴ Umožnil totiž identifikovat stupeň odlišnosti mezi „my“ a „oni“ a zkoumat nejvýznamnější, relativně stabilní prostorové, časové a etické prvky identity. Avšak při rozdělení zkoumaného období na více částí podle dílčích témat/událostí konfliktu a s nimi spojených formulování identity (*viz podkapitola Diskurz a diskurzivní analýza na s. 11*) by bylo možné vytvořit podrobnější analýzu více dílčích diskurzů (které jsou vždy pouze analytickými konstrukcemi). Ty by musely ve svých reprezentacích vycházet ze základního diskurzu a opírat se o něj, zároveň by však v těchto dílčích momentech mohly zdůrazňovat jiné příbuzné prvky identity nebo význam těch základních modifikovat.

Následující schéma ukazuje, na jaké další prvky by s velkou pravděpodobností taková jemnější analýza narazila a jak tyto prvky zapadají do obrázku, jehož kontury určuje základní diskurz. Nemluvím o jistotě, nýbrž o pravděpodobnosti proto, že toto vyobrazení identit je interpretováno jako vedlejší efekt práce s texty, jejímž cílem bylo vytvořit základní diskurz, nebyla tedy dostatečně podrobná; druhým zdrojem pro návrh skici byla

existující diskurzivní analýza iránské jaderné politiky (*Moshirzadeh, 2007*). Podrobná analýza dílčích diskurzů by přinesla ne jeden, ale více obrázků, v nichž by hrály roli (nejen) v následujícím schématu ukázané prvky. Proces spojování by odpovídal logice tabulky, byl by však nutně komplikovanější, než se ze schématu jeví. Předběžný náskres je proto do určité míry zavádějící, čtenáři je však nabídnut proto, aby si mohl udělat představu, jak komplexní je významová struktura oficiálního iránského diskurzu, nahlédne-li za základní strukturální pilíře ustavené v předešlých částech této kapitoly.

P palestýnský lid Ír Írán S sionistický režim — proces spojování - - - - - proces odlišování

Pramen: Hansen, Lene: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006, s. 20.

* * *

Na základě analýzy izraelsko-palestinského diskurzu je možné říci, že mezi izraelskou a palestýnskou stranou panuje z pohledu Íránu radikální odlišnost. V tomto smyslu „existuje“ radikální odlišnost také mezi Íránem a Izraelem, naopak diskurz reprezentuje Palestince a Írán jako blízké objekty. Základní diskurzivní krok, kterým je připravena půda pro budování radikální odlišnosti, představuje připsání jednotlivým „oni“ rozdílného prostorového prvku identity: Palestinci jsou vyobrazeni jako „lid“, Izrael jako „režim“. Další nejdůležitější složky identity, přiřazené v diskurzu Palestincům, jsou reprezentace: mírumilovných muslimských obyvatel; původních obyvatel území Palestiny; ve vývoji vnější silou zabrzděného národa. Izraelská strana je charakterizována prostřednictvím reprezentací: brutálního a sobeckého režimu; režimu, jenž území Palestiny nelegitimně ovládá; režimu s esenciální a neměnnou povahou. Interakcí těchto prvků identity s prvky identity iránského „my“ v procesu spojování a odlišování vznikají dva další prvky v etické dimenzi: humanitární a mezinárodněprávní zodpovědnosti.

Zejména na základě těchto dvou konstrukcí je formulována a obhajována iránská zahraniční politika, která je výrazně protiizraelská a výrazně propalestinská. Kritická analýza prohlášení předních iránských politiků ukázala, že nejde o výsledek působení objek-

tivních (například geopolitických) faktorů ani o nevyhnutelné působení „národních“ nebo „civilizačních“ identit. Konkrétní politika Íránu je výsledkem diskurzivní konstrukce identity v daném momentu, která však není jediná možná. Z tohoto pohledu umožnila analýza – představením íránské perspektivy – porozumět základním bodům íránské pozice ke konfliktu (neuznání Izraele, požadavek na stažení Izraele z okupovaných území, vytvoření státu na území celé Palestiny na základě všeobecného referenda), nejvýznamnějším skutkům Íránu, které konflikt ovlivňují (materiální a diplomatická podpora Hamásu a Islámského džihádu), reakci Íránu na nejvýznamnější události konfliktu v posledních osmi letech i možnému projevení ochoty Íránu na první pohled revolučně změnit kurz zahraniční politiky vůči konfliktu (v tajné íránské nabídce k vylepšení vzájemných vztahů adresované Spojeným státům v roce 2003).

Analýza také ukázala, že ve zkoumaném období byla íránská zahraniční politika kontinuální, diskurz sám byl tedy relativně stabilní. Vnější stabilitu zaručila a zaručuje izraelsko-palestinskému diskurzu aktuální mocenská konfigurace uvnitř Íránu; bylo tomu tak i v době působení Chatámího na postu prezidenta. Chatámí se pokusil usmířit Írán se Západem a s dalšími státy (neúspěšně; přinesl do zahraniční politiky Íránu nové diskurzy, které však nezískaly potřebnou sílu), jeho kroky v otázce Palestiny a Izraele byly však usazené ve starším a dominantním izraelsko-palestinském diskurzu. Tento diskurz si udržuje také solidní vnitřní stabilitu, byť – jak ukazuje podkapitola Kontradikce izraelsko-palestinského diskurzu? (viz s. 20–21) – existují body potenciální nekoherence. Ty však ve zkoumaném období existenci diskurzu neohrozily. Ve značné míře tomu je tak i proto, že vzhledem k bezpečnému životu v autokratickém státě, který neprovázejí útoky dostatečně silných, soupeřících diskurzů, jsou nároky na vnitřní koherenci diskurzu nižší, než jak je tomu u demokratických států (snáze se udržuje například reprezentace „my“ jako mírumilovného státu, ač proti ní mluví skutečnosti dodávek zbraní řadě organizací na Blízkém východě).

Výše popsaná stabilita izraelsko-palestinského diskurzu neimplikuje neměnnost. Podstatná změna může v budoucnu přijít v důsledku vnějších událostí, které není možné předvídat. Změna v íránské politice vůči konfliktu může však přijít i zevnitř země, byť ji zřejmě nemohou přinést diskurzy, prosazující pouze určité úpravy zahraniční politiky nebo mírné modifikace politického systému země (jako tomu bylo v případě dvojnásobného prezidenta Chatámího). Zásadní změnu postoje Íránu k otázce Izraele a Palestiny je naopak možné očekávat po vítězství jiných diskurzů, prostupujících celou společností a žádajících zásadní změny primárně ve vnitřní politice a v aktuálních mocenských vztazích. Takový revoluční diskurz zvítězil v Íránu v roce 1979. Znovu dal o sobě vědět diskurz tohoto druhu o třicet let později, po zfalšovaných prezidentských volbách v minulém roce.

¹ Realisté nejsou schopni zodpovědět, proč se diametrálně změnila politika státu vůči Izraeli, jsou-li objektivní zájmy státu (bezpečnost a často uváděná snaha o regionální dominanci) stále stejné. Kulturalisté pak jen stěží odvrátí námitku, že Írán byl před revolucí v roce 1979 islámštější než po ní (Roy, 1999, s. 214–216).

² Jak se má použít teorie ve vztahu ke konstruktivistické diskuzi o vztahu aktérů a struktur? Teorie je agency-oriented (viz Klotz – Lynch, 2007, s. 44–64), kriticky zkoumá diskurzivní praktiky činitele. Nelze však říci, že by tím ignorovala struktury, jelikož jejich vliv nachází v analýze praktik (Weldes, 2003, s. 5–6).

³ Írán údajně doručil prostřednictvím švýcarského velvyslance v této zemi Tima Guldimanna vládě USA několikastránkový dokument, jehož oboustranné přijetí mělo zaručit vzájemné uznání zájmů obou států a kooperativní přizpůsobení se požadavkům toho i ono státu. Není možné říci, zda by dotčené oblasti zahraniční politiky států měly skutečně navrhovanou podobu, nicméně Írán prý již před začátkem případných vyjednávání nabízel mimo jiné plnou transparentnost svého jaderného programu pod kontrolou Mezinárodní agentury pro atomovou energii (íránský návrh a komentář velvyslance viz Parsi, 2007, s. 341–346; další informace viz Kessler, 2006; Goodman, 2007). Věrohodnost dokumentu, respektive íránské nabídky jako takové není dodnes zcela jasná (skeptický názor viz Rubín, 2007).

⁴ Lene Hansenová vysvětluje práci se „základním diskurzem“ na příkladu komplexnější analýzy, jež pracuje s větším počtem i typem textů. Podle jejího názoru se diskurzivní analýza oficiálního diskurzu bez tohoto konceptu obejde. Nicméně není důvod jej nyní nevyužít v částečně pozměněné formě, jelikož v této stati jde o logiku fungování diskurzů, tedy o existenci základních diskurzů a jejich variací (viz Hansen, 2006, s. 51–54).

Literatura

Primární zdroje

- BBC News (2009): Ahmadinejad speech: full text. BBC News, 21. 4. 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8010747.stm
- BBC News (2005): Text: Arab peace plan of 2002. BBC News, 22. 3. 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1844214.stm
- Global Security (2008): Full text of President Ahmadinejad's address before UNGA. Alexandria: Global Security, 26. 11. 2008, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2007/iran-070926-irna01.htm>
- Goodman, Amy (2007): Ex-Congressional Aide: Karl Rove Personally Received (And Ignored) Iranian Peace Offer in 2003. New York: Democracy Now!, 26. 2. 2007, http://www.democracynow.org/2007/2/26/ex_congressional_aide_karl_rove_personally
- Information Clearing House (2006 a): Full Text: The President of Iran's Letter To President Bush. Information Clearing House, 5. 9. 2006, <http://www.informationclearinghouse.info/article12984.htm>
- Information Clearing House (2006 b): President Ahmadinejad's News Conference. Information Clearing House, 21. 9. 2006, <http://www.informationclearinghouse.info/article15055.htm>
- Information Clearing House (2006 c): What President Ahmadinejad Actually Said About Israel and Iran's Nuclear Program. Information Clearing House, 14. 4. 2006, <http://www.informationclearinghouse.info/article12758.htm>
- Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (citováno jako ITIC, 2008): Operation Cast Lead – Update No. 3. Tel Aviv: Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center, 30. 12. 2008, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/html/hamas_e022.htm
- Iranian Ministry of Foreign Affairs (2004): Dr Kharrazi Sends Condolence Message to Palestinian Authorities. Tehran: Iranian Ministry of Foreign Affairs, 24. 11. 2004, <http://www.mfa.gov.ir>
- Israel Ministry of Foreign Affairs (2009): IDF Operation in Gaza: Cast Lead. Jerusalem: Israel Ministry of Foreign Affairs, 21. 1. 2009, http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Terrorism+and+Islamic+Fundamentalism/-Aerial_strike_weapon_development_center%20Gaza_28-Dec-2008
- Kessler, Glen (2006): In 2003, U.S. Spurned Iran's Offer of Dialogue. The Washington Post, 18. 6. 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/06/17/AR2006061700727.html>
- Khamenei (2001): Leader's Speech at Intl. Conference in Support of Intifada. The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei [zkrácený název: Khamenei], 24. 4. 2001, <http://english.khamenei.ir>
- Khamenei (2006): Leader's Address to the 3rd Intl. Conference on the Holy Quds and Support for the Palestinian People. The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei [zkrácený název: Khamenei], 14. 4. 2006, <http://english.khamenei.ir>
- MEMRI (2009): Special Dispatch, No. 2221 (January 30, 2009). Washington, D.C.: The Middle East Media Research Institute (MEMRI), 2009, <http://www.memri.org/bin/articles.cgi?Page=countries&Area=iran&ID=SP222109>
- New York Times (2005): Text of Mahmoud Ahmadinejad's Speech. New York Times, 30. 10. 2005, <http://www.nytimes.com/2005/10/30/weekinreview/30iran.html>
- Palestinian Centre for Human Rights Press Releases (citováno jako PCFHRPR, 2009): Confirmed figures reveal the true extent of the destruction inflicted upon the Gaza Strip. Gaza: Palestinian Centre for Human Rights Press Releases, 12. 3. 2009, <http://www.pchrgaza.org/files/PressR/English/2008/36-2009.html>
- Radio Islam (2001): The Address by the President of the Islamic Republic of Iran to the International Conference in Support of The Palestinian Intifadah. Tehran: Radio Islam, 24. 1. 2001, http://radioislam.org/tehran_conference/president.htm

Sekundární zdroje

- Adler, Emanuel (1997): Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, Vol. 3 (1997), No. 3, s. 319–363.
- Ansari, Ali M. (2006): Civilizational Identity and Foreign Policy: The Case of Iran. In: Shaffer, Brenda (ed.): *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*. Cambridge: The MIT Press, 2006, s. 241–262.
- Barša, Pavel – Císař, Ondřej (2008): *Anarchie a řád ve světové politice: Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2008.
- Beeman, Orman William (2008): *The "Great Satan" vs. "Mad Mullahs": How the United States and Iran Demonize Each Other*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2008.
- Beneš, Vít (2008): Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr a kolektiv: *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 92–124.
- Bumbálek, Cyril (2007): Politický islám v šiitském islámu a v Íránu. In: Souleimanov, Emil (ed.): *Politický islám*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 131–145.
- Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.

- Carmon, Yigal et al. (2009): An Escalating Regional Cold War – Part I: The 2009 Gaza War. Washington, D.C.: The Middle East Media Research Institute (MEMRI), 2009, <http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/0/3281.htm>
- Cox, Robert (1986): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. In: Keohane, Robert O. (ed.): Neorealism and its Critics. New York: Columbia University Press, 1986, s. 204–254.
- Delpech, Thérèse (2007): Iran and the Bomb: The Abdication of International Responsibility. New York: Columbia University Press, 2007.
- Ehteshami, Anoushiravan – Hinnebusch, Raymond (eds., 1997): Syria and Iran: Middle powers in a Penetrated Regional System. London: Routledge, 1997.
- Finnemore, Martha – Sikkink, Kathryn (2001): Tacking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, Vol. 4 (June 2001), s. 391–416.
- Fisher, Markus (2006): Culture and Foreign Policy. In: Shaffer, Brenda (ed.): *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*. Cambridge: The MIT Press, 2006, s. 27–64.
- Ganji, Akbar (2008): The Latter-Day Sultan: Power and Politics in Iran. *Foreign Affairs*, Vol. 87 (November/December 2008), No. 6.
- Graham, Linda J. (2005): Discourse Analysis and the Critical Use of Foucault. Paper presented at Australian Association for Research in Education, 2005 Annual Conference, Sydney.
- Guzzini, Stefano – Leander, Anna (eds., 2006): *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*. New York: Routledge, 2006.
- Halliday, Fred (2005): *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006.
- Heisbourg, François (2003): A Work in Progress: The Bush Doctrine and its Consequences. *The Washington Quarterly*, Vol. 26 (2003), No. 2, s. 75–88.
- Hollis, Martin – Smith, Steven (2000): *Mezinárodní vztahy: Výklad a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- Hopf, Ted (2002): *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca: Cornell University Press, 2002.
- Hopf, Ted (1998): The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, Vol. 23 (1998), No. 1, s. 171–200.
- Huntington, Samuel Phillips (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1997.
- Hynek, Nikola (2006): Sociální konstruktivismus. In: Pšeja, Pavel (ed.): *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- Jackson, Robert (2007): Social Constructivism. In: Jackson, Robert – Sørensen, Georg (eds.): *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 161–177.
- Klotz, Audie – Lynch, Cecelia (2007): *Strategies for Research in Constructivist International Relations*. New York: M. E. Sharpe, 2007.
- Kořan, Michal (2008): Jednopřípadová studie. In: Drulák, Petr a kolektiv: *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 29–61.
- Mandaville, Peter (2007): *Global Political Islam*. London: Routledge, 2007.
- Moshirzadeh, Homeira (2007): Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy. *Security Dialogue*, Vol. 38 (2007), No. 4, s. 521–544.
- Neumann, Iver B. (1996): Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 2 (1996), No. 2, s. 139–174.
- Parsi, Trita (2007): *Treachorous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and the U.S.* New Haven – London: Yale University Press, 2007.
- Pollack, Michael Kenneth (2005): *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. New York: Random House, 2005.
- Roy, Olivier (1999): The Crisis of Religious Legitimacy in Iran. *The Middle East Journal*, Vol. 53 (1999), No. 2, s. 201–216.
- Rubin, Michael (2007): The Guldinmann Memorandum – The Iranian „roadmap“ wasn't a roadmap and wasn't Iranian. *The Weekly Standard*, 22. 10. 2007.
- Sadjadpour, Karim (2008): Reading Khamenei: The World View of Iran's Most Powerful Leader. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2008, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=19975>
- Shaffer, Brenda (ed., 2006): *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*. Cambridge: The MIT Press, 2006.
- Shepherd, Laura J. (2008): *Gender, Violence & Security*. New York: Zed Books, 2008.
- Slavin, Barbara (2007): *Bitter Friends, Bosom Enemies: Iran, the U.S., and the Twisted Path to Confrontation*. New York: St. Martin's Press, 2007.
- Sterling-Folker, Jennifer (2003): *Discussant Comments on Interests and Identity*. Ohio State University, 2003, <https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/1811/31957/26/SterlingFolker%20Comments.pdf>

OFICIÁLNÍ DISKURZ ÍRÁNU

- Törrönen, Jukka (2001): The Concept of Subject Position in Empirical Social Research. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 31 (2001), No. 3, s. 313–329.
- Weldes, Jutta (1996): Constructing National Interests. *European Journal of International Relations*, Vol. 2 (1996), No. 3, s. 275–318.
- Weldes, Jutta (1999): *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minnesota: University of Minnesota Press, 1999.
- Weldes, Jutta (2003): Identity and Interests. Author paper. University of Bristol, May 2003, <https://dspace03.it.ohio-state.edu/dspace/bitstream/1811/31957/31/Weldes%20Response.pdf>
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Windová, Marlene (2005): Nicholas G. Onuf: pravidla anarchie. In: Neumann, Iver B. – Wæver, Ole (eds.): *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 263–296.
- Wodak, Ruth (1999): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999.
- Wodak, Ruth – Krzyzanowski, Michal (2008): *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Zehfuss, Maja (2002): *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Poznámka

Autor by zde rád poděkoval Michalovi Kořanovi, jehož komentáře v rámci magisterského metodologického kurzu na FSS MU mu při úvodních úvahách nad tématem pomohly určit směr, kterým se vydat. Děkuje také šéfredaktorovi časopisu Vítu Benešovi a oběma anonymním recenzentům za přínosnou kritiku. Zvláštní dík za inspiraci a také ochotu půjčovat knihy pak, mášalláh, putuje k Petru Zelinkovi.